

อาจารย์ฉัตรทิพย์ นาถสุภา เห็นว่าการพัฒนาประเทศตั้งแต่ พ.ศ. 2504 ทำให้หมู่บ้าน ถูกขูดรีดจากรัฐและนายทุน ชุมชนและวัฒนธรรมชุมชนถูกทำลายอย่างรวดเร็ว จึงควรเปลี่ยนมาสู่การพัฒนาที่รักษาชุมชนไว้ ให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ การพัฒนาดังกล่าวข้างต้นในระดับชุมชนและระดับรัฐ เช่น ในระดับชุมชนต้องรื้อฟื้นจิตสำนึกในการช่วยเหลือกัน รวมพลังกันหลายหมู่บ้าน เพื่อสร้างอำนาจต่อรองกับรัฐและนายทุน และร่วมมือกับชนชั้นอื่น เช่น รับวัฒนธรรมของชนชั้นกลาง ในส่วนที่เป็นผลดีเป็นต้นว่า เทคโนโลยีและข้อมูลข่าวสาร รักษาสภาพแวดล้อมให้มีความสมดุลย์ ฯลฯ ส่วนในระดับรัฐต้องลดความเป็นระบบราชการลง ทำการปฏิรูปที่ดินเพื่อสลายอิทธิพลของนายทุนเงินกู้ และเจ้าที่ดินท้องถิ่น และเป็นตัวของตัวเอง ในความสัมพันธ์กับต่างประเทศ ส่วนชนชั้นกลางก็ต้องเรียนรู้จากชาวบ้าน โดยเฉพาะในเรื่องของจิตสำนึกในการแบ่งปัน ช่วยเหลือ สัมถะ อหิงสา และช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ให้ชาวบ้านสามารถพัฒนาไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีด้วย

4. ทางเลือกในการพึ่งตนเอง

เป็นทางเลือกของชาวบ้านจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ เพราะพบว่าการผลิตเชิงพาณิชย์มีรายได้น้อยไม่คุ้มทุน คนถูกล่อให้มีความโลภจึงต้องทำงานหนักเพื่อเงิน แต่กลับเป็นหนี้เป็นสิน วัฒนธรรมชุมชนความเป็นมนุษย์และธรรมชาติถูกทำลาย การหันกลับมาพึ่งตนเองเป็นทางเลือกซึ่งต้องเริ่มที่การเปลี่ยนวิถีคิดและจิตสำนึกของตน ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม เปลี่ยนมาทำเกษตรกรรมแบบพึ่งตนเอง ซึ่งเรียกว่าวนเกษตร ปลูกพืชเพื่อรับประทานใช้ชีวิตไม่ใช่เพื่อรวย การทำวนเกษตรเป็นการฟื้นฟูธรรมชาติขึ้นมาใหม่ ทำให้มีกินมีใช้เหลือเพื่อ ขณะเดียวกันก็ทำให้จิตใจเปลี่ยนมาสู่ความอ่อนโยน มีเมตตา ปราศจากความขัดแย้งในชุมชนเพราะคนกับคนและคนกับธรรมชาติจะสัมพันธ์กันโดยเอื้ออาทรกัน สามารถฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชนขึ้นมาได้

รัฐเลิกเก็บไป และคนเลิกไป

5. ทางเลือกขององค์กรพัฒนาเอกชน (เอนจีโอ)

เอนจีโอหมายถึงองค์กรของประชาชนในหลายรูปแบบที่เข้าไปดำเนินการต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยให้ชีวิตของผู้คนเป็นไปอย่างสงบสุขหรือได้รับความ เป็นธรรมมากขึ้น

การพัฒนาประเทศที่เน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้นในสังคมไทยเป็นอันมาก เช่น ปัญหาคุณภาพชีวิตของคนอันเกิดจากความยากจน สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมหรือเป็นพิษ การตกเป็นเหยื่อของการโฆษณา และการจรรยาบรรณผิด ๆ เป็นต้น เอนจีโอจึงเกิดขึ้นในหลายลักษณะ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคน ในขณะที่รัฐไม่มีสมรรถภาพเพียงพอที่จะแก้ปัญหา ในสังคมสมัยใหม่ได้ทุกเรื่อง

ในสลัมและในหมู่บ้านตามชนบท จะมีเอนจีโอเข้าไปช่วยผู้ด้อยโอกาสให้สามารถพึ่งตนเองได้ เช่น เอนจีโอจะร่วมกับชาวบ้านในการฟื้นฟูพลังทางวัฒนธรรมและจัดตั้งองค์กรชาวบ้านเพื่อสร้างอำนาจต่อรอง และเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ ให้ชุมชนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของและตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรมากขึ้น เป็นต้น

ในเมืองใหญ่ ๆ จะมีเอนจีโอในรูปของกลุ่มผู้คุ้มครองผู้บริโภคหลายต่อหลายกลุ่มซึ่งมีกิจกรรมหลากหลาย เช่น กลุ่มที่รณรงค์ให้คนหันมาบริโภคผักผลไม้และอาหารอื่น ๆ ที่ปราศจากสารพิษตกค้าง กลุ่มที่มิกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเตือนให้คนไม่ตกเป็นเหยื่อของการ โฆษณาสินค้าที่สร้างความจำเป็นเทียม เป็นต้น

เอนจิโอทริแวงค์ เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่มีหลากหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มทริแวงค์ให้ใช้น้ำมัน
ไร้สารตะกั่ว กลุ่มทริแวงค์เกี่ยวกับขยะ กลุ่มที่ต่อต้านการรื้อสร้างเขื่อน และกลุ่มที่ต่อต้านการสร้างโรงไฟฟ้า
จากลิกไนท์และขยะในเขตชุมชน เป็นต้น

นอกจากทางเลือกต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังมีการเสนอทางเลือกอื่น ๆ อีกมาก เช่น
ทางเลือกของกลุ่มอนุรักษ์นิยม ซึ่งเป็นกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับรัฐค่อนข้างสูง หลักการใหญ่ ๆ
ของกลุ่มนี้คือ รักษาอำนาจการตัดสินใจไว้ในสถาบันตามประเพณีให้มากที่สุด หรือให้สถาบันตามประเพณีเป็นผู้
นำในการพัฒนา เช่น สถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันศาสนา กองทัพ เป็นต้น โดยสถาบันตามประเพณี
เหล่านี้จะกระจายการพัฒนาให้ทั่วถึง ในขณะที่เดียวกันก็สามารถทำให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยขึ้นใน
สังคมด้วย กลุ่มนี้ค่อนข้างเชื่อในการทุ่มเทเทคโนโลยีเพื่อแก้ปัญหา ภายใต้การควบคุมดูแลของหัวหน้า
รัฐบาล หรือผู้นำในกองทัพที่ซื่อสัตย์มีเมตตาและรู้จักเลือกใช้คน (ผู้เชี่ยวชาญ) ให้เหมาะกับงาน

ทางเลือกของอาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ อาจารย์ป๋วยในฐานะนักเศรษฐศาสตร์การคลัง
เป็นผู้มีบทบาทอย่างสูงในการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ อาจารย์ป๋วยได้ดำรงตำแหน่ง
สำคัญที่ทำให้มีบทบาทเป็นผู้นำในการพัฒนา เช่น ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ผู้อำนวยการสำนักงาน
เศรษฐกิจการคลัง กรรมการบริหารสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และกรรมการสภาการศึกษา
แห่งชาติ เป็นต้น อย่างไรก็ตามใน พ.ศ. 2521 อาจารย์ป๋วยกล่าวว่าท่านควรตำหนิตัวเอง ในฐานะที่เป็น
คนหนึ่งที่ทำให้เกิดการพัฒนาชนิดที่สนใจแต่เฉพาะอัตราความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและมองข้ามปัญหา
ทางสังคมที่เป็นผลตามมา

ในขณะที่อาจารย์ป๋วยมีบทบาทอย่างสูงในการพัฒนาประเทศตามแนวทางของรัฐ แต่อาจารย์
ป๋วยก็ได้พยายามเสนอทางเลือกอีกทางหนึ่งซึ่งแม้ว่ายังคงเป็นทางเลือกที่อยู่ในกรอบของการพัฒนาประเทศ
แบบทุนนิยมที่เป็นกระแสหลักในเวลานั้น แต่อาจารย์ป๋วยเสนอให้พัฒนาโดยคำนึงถึงจริยธรรมทางเศรษฐกิจ
และความเป็นธรรมทางสังคมอย่างจริงจัง วิธีการที่เป็นรูปธรรมที่จะบรรลุเป้าหมายข้างต้นคือการเก็บ
ภาษีในอัตราก้าวหน้าและการเก็บภาษีมรดก แต่ข้อเสนอของอาจารย์ป๋วยไม่ได้รับความสนใจจากรัฐบาล
แต่อย่างใด

ในเวลาต่อมา อาจารย์ป๋วยจึงเปลี่ยนมาดำเนินการต่าง ๆ ในฐานะนักวิชาการโดยหันมา
พัฒนาการศึกษาและพัฒนาชนบท อาจารย์ป๋วยมีส่วนก่อตั้งและสนับสนุน โครงการพัฒนาชนบทของมูลนิธิบูรณะ
ชนบทที่ชยันโทและอุทัยธานี ซึ่งเป็นโครงการขององค์การพัฒนาเอกชน (เอนจิโอ) โครงการแรก ๆ
ต่อมาใน พ.ศ. 2512 อาจารย์ป๋วยก็ได้จัดตั้ง โครงการให้เกิดอาสาสมัคร ซึ่งรับผู้จบปริญญาตรีมาฝึกอบรม
แล้วส่งไปทำงานในชนบทเป็นเวลา 1 ปี เพื่อให้ได้เรียนรู้จากการทำงานในชนบทนอกเหนือจากการเรียน
ในห้องเรียน โครงการนี้ยังคงดำเนินการสืบมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้อาจารย์ป๋วยยังเป็นผู้อำนวยการ
โครงการพัฒนาชนบทบริเวณลุ่มน้ำแม่กลอง ซึ่งพยายามประสานความรู้ความชำนาญจากสามด้านคือด้าน
สังคมศาสตร์ เกษตรศาสตร์ และวิทยาศาสตร์การแพทย์และการสาธารณสุขเพื่อการพัฒนาชนบท ใน
ขณะเดียวกันก็ต้องการให้มหาวิทยาลัยเรียนรู้จากชุมชนพร้อม ๆ กับรับใช้ชุมชนมากขึ้นด้วย มีมหาวิทยาลัย
3 แห่งเข้าร่วมโครงการคือ ธรรมศาสตร์ เกษตรศาสตร์ และมหิดล

อาจารย์ช่วยตระหนักว่าการพัฒนาเฉพาะด้านเศรษฐกิจและการศึกษาไม่อาจแก้ปัญหาต่าง ๆ ในสังคมไทยได้ เพราะเศรษฐกิจและการเมืองเชื่อมโยงกันอย่างแนบแน่น จึงรณรงค์ให้พัฒนาการเมืองด้วย ใน พ.ศ. 2516 อาจารย์ป่วยเขียนหนังสือสันติประชาธรรม เรียกร้องให้พัฒนาการเมืองให้บรรลุความเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ซึ่งอาจารย์ป่วยเรียกว่า "ประชาธรรม" คือประชาชนมีสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง ซึ่งจะช่วยให้เกิดสันติแทนความขัดแย้งและความรุนแรงดังที่เป็นอยู่ในเวลานั้น อาจารย์ป่วยมิได้เรียกร้องให้รัฐดำเนินการฝ่ายเดียว แต่เห็นว่าคนไทยทุกคน "ต้องร่วมกันมาก ๆ... ชวนกันย้ายสังกัดเป็นไทยสน ไทยร่วม ไทยเรียกร้อง แล้วไทยจะเจริญ"

เป้าหมายสูงสุดในการพัฒนาประเทศตามทฤษฎีของอาจารย์ป่วยมิใช่ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่คือการทำบ้านเมืองบรรลุลักษณะอันพึงปรารถนา 4 ประการ คือ "สมรรถภาพ เสรีภาพ ความยุติธรรม และแผ่เมตตากรุณา" จะเห็นได้ว่าเป็นการพัฒนาที่มีลักษณะมนุษยธรรมนิยม เห็นคุณค่าความเป็นมนุษย์และเน้นการพัฒนาทางจิตใจหรือจิตวิญญาณด้วย

ทางเลือกในการพัฒนาของอาจารย์ป่วย เห็นได้ชัดในข้อเขียนสั้น ๆ ของอาจารย์ เรื่อง "ปฏิทินแห่งความหวัง จากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน" อาจารย์ป่วยเห็นว่าพัฒนาควรเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ของทุกคนไม่ว่าจะรวยหรือจนไม่ว่าจะอยู่ในเมืองหรือชนบท ตั้งแต่คน ๆ นั้นเกิดจนกระทั่งตายไปให้ทุกคนมีคุณภาพแห่งชีวิตที่ดี กล่าวคือได้รับอาหารที่มีประโยชน์ มีน้ำบริสุทธิ์ดื่ม มีอากาศบริสุทธิ์หายใจ มีครอบครัวสงบสุข มีความรู้เพียงพอที่จะใช้ทำมาหากินและรู้คุณธรรมแห่งชีวิต และสามารถเรียนขั้นสูง ๆ ขึ้น ไปตามสติปัญญาของแต่ละคน เมื่อเรียนจบได้ประกอบอาชีพที่ทำให้ได้รับความพอใจว่าตนได้ทำงานเป็นประโยชน์แก่สังคม ได้อยู่ในรัฐที่มีชื่อมีแป ไม่มีการข่มขู่ กดขี่ หรือประทุษร้ายกัน ได้หาความสุขจากการอ่านหนังสือราคาไม่แพง ได้ฟังวิทยุ ดูโทรทัศน์ โดยไม่ต้องทนการรบกวนจากโฆษณาตลกได้มีเวลาว่างสำหรับเพลิดเพลินกับครอบครัว มีส่วนสาธารณะที่เขียวชอุ่ม สามารถมีบทบาทและชมศิลปะ วรรณคดี นาฏศิลป์ ดนตรี เที้ยวงานวัด งานลอยกระทง งานนันทนาการ งานกุศลอะไรก็ได้พอสมควร และเมื่อจะตายก็ขออย่าให้ตายอย่างโง่ ๆ บ้า ๆ เช่น ตายเพราะสงคราม อุบัติเหตุรถยนต์ น้ำหรืออากาศเป็นพิษ หรือการเมืองเป็นพิษ ฯลฯ

เพื่อให้ทุกคนบรรลุถึงคุณภาพแห่งชีวิตข้างต้นอาจารย์ป่วย เสนอให้พัฒนาและแก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยสันติวิธี โดยดำเนินการพัฒนาเพื่อให้ชาวนาชาวไร่มีที่ดินพอสมควรสำหรับทำมาหากิน มีช่องทางได้กู้ยืมเงินมาขยายงาน มีโอกาสรู้วิธีทำกินแบบใหม่ ๆ มีตลาดดีและขายสินค้าได้ราคายุติธรรม ให้กรรมกรมีหุ้นส่วนและมีส่วนในการบริหารโรงงาน บริษัท ห้างร้านที่ตนทำงานอยู่ ให้ประเทศได้มีความสัมพันธ์อันชอบธรรมและเป็นประโยชน์กับโลกภายนอกเพื่อให้คนไทยได้เรียนรู้ความคิดและวิชาของมนุษย์ทั้งโลก มีโอกาสรับเงินทุนจากต่างประเทศมาใช้เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม และสามารถขายผลิตผลแก่ต่างประเทศด้วยราคาอันเป็นธรรม ให้รัฐบาลดูแลสุขภาพอนามัย เช่น ให้บริการป้องกันโรคฟรี ให้บริการการแพทย์รักษาพยาบาลอย่างถูกต้องและอย่างสะดวก เมื่อแก่แล้วก็ได้รับประโยชน์จากการประกันสังคม นอกจากนี้ควรเปิดโอกาสให้มีการร่วมมือกันช่วยเหลือกันในรูปสหกรณ์ สโมสร หรือสหภาพ ทั้งนี้โดยที่ประชาชนทุกคนยินดีเสียภาษีอากรแก่ส่วนรวมตามอัธยาศัย มีส่วนร่วมในการวินิจฉัยชี้ขาดทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของชาติ ขณะเดียวกันก็รู้จักวางแผนครอบครัว และหลังจากตายไปแล้วก็แบ่งทรัพย์สินสมบัติส่วนหนึ่งไว้สำหรับเลี้ยงภรรยาและลูกที่ยังเล็ก ลูกที่โตแล้วไม่ควรได้มรดก รัฐบาลควรเก็บทรัพย์สินสมบัติที่เหลือทั้งหมดไปใช้เป็นประโยชน์ในการบำรุงชีวิตคนอื่น ๆ ต่อไป

อาจารย์ป่วยเน้นว่าความสุขสวัสดิ์ทั้งหลายนี้จะ ได้มาก โดยอาศัยปัญญา ความเพียร และ ความเสียสละของทุกคน

เราอยู่ในยุคสมัยที่มีการเดินทางเลือกมากกว่าที่คน ไทยเคยมีประสบการณ์มาก่อน ฉะนั้นจึง เป็นยุคสมัยที่น่าตื่นเต้น แต่ก็ เป็นยุคสมัยที่มีความขัดแย้งทางความคิดได้มาก

ธ: ดับชีพคนยุค ๒

คนที่อยู่ในยุคสมัยเช่นนี้ ได้อย่างมีความสุขคือคนที่มีความเข้าใจเงื่อนไขต่าง ๆ ที่เกิดอยู่ในสังคม มีมุมมองที่รู้จักวิพากษ์วิจารณ์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอยู่ทุกขณะ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือรู้เท่าทันสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นแล้วสามารถเลือกอย่างฉลาดและมีเมตตา

ไม่ถูกครอบงำ

(๑๐๙ ปีข้างหน้า)

ธ: ดับชีพรัฐ

ต้องเปลี่ยนแนวทางการพัฒนา (ชีวิต ๑๐๖ + ไม่ทำเลยสิ่ว ๑๖๖ ปี)
พัฒนาคน + ฟื้นฟูประชาธิปไตย (การเอาอำนาจคืนสู่คนธรรมดา)

- ไม่เห็นอุปสรรคการปกครองทุกรัฐบาลต่างประเทศ
 - เห็นอุปสรรคการปกครองภายใน + อนาคตโลก ก็ใช้คอมพิวเตอร์ + วิทยาศาสตร์ในประเทศ
- และ: ชีวิต ๑๐๖ มากเกินไป แต่ก็สามารถรับมือกับชีวิตโลกได้!

ธ: ดับชีพสังคม

- ① ชีวิตคุณภาพเพิ่มเฉลี่ยในภาคสังคมที่: ความรู้ ความรอบรู้ ต่อรองกับชีวิต
- ② และ: ร่วมมือกันในลักษณะ: NGOs มากขึ้น

กตตธรัฐ

③ ชีวิตเสรีภาพเพิ่มเฉลี่ย ๑๐๖ ครอบครัวยุคใหม่ เห็นคุณค่าในสิ่งที่พึงพอใจ
และ: ทหารเรือรักษาความปลอดภัย พัฒนา + ภาวะทศวรรษ ๑๐๖: เทคโนโลยีในทรัพย์สินและ: การรักษาพยาบาลได้